

DROGPOLITISKT PROGRAM

ANTAGET AV IOGT-NTO:s KONGRESS 2021

Drogpolitiskt program

Antaget av kongressen 2021

att i enlighet med Per-Åke Anderssons, ombud Sydost, förslag göra ett tillägg av ett sjätte alkoholpolitiskt område i listan sist i avsnittet:
Människors rätt och särskilt barns rätt att leva ett liv utan påverkan av andra människors alkoholkonsumtion. Vi behöver i ännu högre grad lyfta fram rätten för människor att slippa de negativa effekterna av andras alkoholkonsumtion, särskilt som de som drabbas ofta saknar möjlighet att själva förändra sin situation.

att bifalla Per-Åke Anderssons, ombud Sydost, konsekvensförslag:
Eftersom förslaget om ett sjätte alkoholpolitiskt område saknar den karaktär som de övriga fem områdena getts föreslår jag att nya förbundsstyrelsen ges i uppdrag att utveckla en motsvarande text för detta sjätte område.

Nytt kapitel 1.7 antaget av IOGT-NTO:s förbundsstyrelse 2022-01-29-30.

Innehållsförteckning

1. En alkoholpolitik som sätter människan före vinstintresse	4
1.1 Inledning	4
1.1.1 Alkoholpolitiken – vägen till en bättre värld.....	5
1.2 Ett alkoholmonopol som sätter människor framför vinstintresse.....	6
1.2.1 Värna alkoholmonopolet nu och i framtiden	6
1.2.2 Ett modernt folkhälsobaserat monopol.....	6
1.2.3 En levande internationell monopolrörelse.....	7
1.3 En ekonomisk politik som tar alkoholens samhällsbelastning på allvar	7
1.3.1 Alkoholskatter som matchar alkoholens skador	8
1.3.2 Skattepengar ska gynna samhället, inte samhällsskadliga industrier.....	8
1.3.3 Krafttag mot alkoholskatteflykt och alkoholskattefusk	8
1.4 Människor har rätt att leva ett liv fritt från påverkan av alkoholintressen.....	9
1.4.1 Ett stopp för alkoholindustrins möjligheter att marknadsföra sina produkter	9
1.5 Freda politiken och forskningen från alkoholindustrins inverkan	10
1.5.1 Transparenta politiska beslutsprocesser som exkluderar alkoholindustrin	10
1.5.2 Ett samhälle med kraft att stå emot alkoholindustrins påverkansförsök	10
1.5.3 En global arena med folkhälsa i förgrunden	11
1.6 Rätt vård i rätt tid	11
1.7 Ett samhälle som stärker möjligheten att leva ett liv fritt från alkohol och dess konsekvenser	12
1.7.1 Öka förståelsen för medberoendeperspektivet och utveckla stödet för anhöriga och medberoende till personer med beroendeproblem.....	12
1.7.2 Stärk arbetet för att garantera varje barns rätt till en trygg och alkoholfri uppväxt	13
1.7.3 Främja utvecklingen av fler alkoholfria offentliga mötesplatser	14
2. En restriktiv narkotikapolitik med människan i centrum	15
2.1 En politik som förebygger användning av narkotika	15
2.1.1 Förbud mot narkotika – med särskilt stöd till utsatta grupper.....	15
2.1.2 Ett förebyggande arbete värt namnet.....	16
2.1.3 Ett effektivt förebyggande arbete som bygger på kunskap.....	16
2.1.4 Håll koll på förskrivningen av narkotikaklassade läkemedel.....	17
2.2 Stöd och vård som gör det enklare att sluta med narkotika	17
2.2.1 En vårdkedja som hjälper människor tillbaka till ett värdigt liv.....	17
2.2.2 Samordnad, likvärdig och effektiv vård	18
2.2.3 Tidiga insatser för unga.....	18
2.2.4 Insatser som minskar skador är ett komplement.....	19

3. En ANDTS-politik där folkhälsa går före vinstintresse	20
3.1 Inledning	20
3.2 Folkhälsoperspektiv genomsyrar alkohol- och narkotikapolitiken på alla nivåer.....	20
3.3 Tydligt folkhälsoperspektiv i kommun och region	20
3.3.1 Den nationella styrningen av ANDTS-politiken prioriteras och är folkhälsobaserad	21
3.4 Vård och behandling av ANDTS-skador måste prioriteras.....	21

1. En alkoholpolitik som sätter människan före vinstintresse

1.1 Inledning

Alkohol är ett av vår tids största folkhälsoproblem. Alkoholens skador drabbar den som dricker alkohol genom sjukdomar, olyckor och beroende. Alkohol är den näst största orsaken till cancer efter rökning och¹ den största riskfaktorn för sjukdom och död i åldersgruppen 15–49 år². I Sverige finns det cirka 330 000 personer över 18 år som lider av ett alkoholberoende.³ Men alkoholens största skador är de som drabbar omgivningen, alltså skador som kommer från andras alkoholkonsumtion. Det kan vara barn som far illa på grund av föräldrar med alkoholproblem, som klarar sig sämre i skolan och har större risk att dö i förtid. Det kan vara misshandel, trafikolyckor, fosterskador eller ökade kostnader för arbetsgivare och samhälle. Alkohol ger dessutom större skador på andra än på konsumenten själv.⁴ Det finns i stort sett inget samhällsområde som inte påverkas negativt av alkohol.

Därför är alkohol en samhällsfråga och därför behövs gemensamma beslut om alkoholpolitik. Det viktigaste är att motverka att personer får problem och skador – att förebygga. En restriktiv alkoholpolitik ökar människors hälsa och trygghet. Fler personer får frihet och möjlighet att göra vad de vill, genom att inte hindras av sjukdom och otrygghet.

Det effektivaste sättet att förebygga alkoholskador är att minska konsumtionen av alkohol på samhällsnivå, vilket gör att många personer slipper drabbas av alkoholens skador. Ju lägre konsumtionen är i medeltal per person, desto färre är det som blir beroende, blir sjuka på grund av alkohol eller skadas av andras konsumtion. Detta är inte speciellt för alkohol utan gäller för många riskfaktorer. Det brukar kallas för totalkonsumtionsmodellen. Det är den självklara utgångspunkten för alkoholpolitiken.

En restriktiv politik är det viktigaste instrumentet vi har för att hålla nere konsumtionen och förebygga problem. För personer som trots restriktioner och förebyggande insatser utvecklar ett beroende måste samhället erbjuda stöd och hjälp. Stödinsatser, vård och behandling måste vara snabba och väl samordnade mellan olika aktörer.

En av flera viktiga konflikter i alkoholpolitiken handlar om huruvida den ska ha alkoholbranschens ekonomiska intressen som mål eller social- och folkhälsopolitiska mål. Är det ekonomiska intresset från enskilda näringsidkare inom alkoholbranschen viktigare än hälsa och trygghet för människorna? Alkohol är därför en samhällsfråga och inte en individuell fråga. En stor majoritet av Sveriges befolkning, även de som dricker alkohol, ser att alkohol är ett samhällsproblem och stödjer en restriktiv, förebyggande politik.⁵

Det finns många internationella överenskommelser och strategier om att minska alkoholkonsumtionen och -skadorna, men inga bindande konventioner. I de globala målen om hälsa har alkohol en självklar plats. I och med alkoholens omfattande skadeverkningar påverkar alkoholen totalt 14 av de 17 målen negativt. Världshälsoorganisationen (WHO) har en särskild global strategi för att minska skadorna från alkohol. Alkohol berörs dock i många strategier, bland annat för mental hälsa och icke smittsamma sjukdomar. Den globala alkoholstrategin har inte genomförts i praktiken av Världshälsoorganisationens medlemsländer, men om Sverige och andra länder skulle införa åtgärderna i strategin och stärka de åtgärder som redan införts skulle många skador förebyggas.

¹ Globala sjukdomsbördeprojektet, IHME, Washington University

² Samma som ovan

³ Missbruksutredningen SOU 2011:35

⁴ Rapportserien Alkoholen och samhället: Alkoholens andrahandskador 2015/2016

⁵ David Karlsson, Alkoholopinionen: Problemupplevelsens roll, SOM-institutet, Göteborgs universitet

Medvetenheten om alkohol som en samhällsfråga och ett folkhälsoproblem har försvagats i samhällsdebatten och inom de politiska partierna i Sverige under de senaste decennierna. I stället har de kommersiella intressena av alkoholförsäljning tagit allt större plats. De politiska åtgärder som skyddar människors hälsa och trygghet har försvagats och risken är påtaglig att de försvagas än mer i framtiden.

IOGT-NTO vill se en alkoholpolitik som sätter människors hälsa, trygghet, värde och frihet i centrum. Åtgärderna i detta program skulle göra det till verklighet.

1.1.1 Alkoholpolitiken – vägen till en bättre värld

Åtgärder för att minska alkoholens skador måste göras på många politikområden, bland annat inom handel, jordbruk, näringsliv, transport, skatt, socialt, konsument, utbildning och arbetsmarknad. Därför måste departement, myndigheter och samhällssektorer sätta sig in i alkoholfrågan och arbeta på respektive håll och intersektoriellt för att minska konsumtionen och skadorna.

I och med att beslutsfattare ofta ser alkoholens roll för folkhälsan som en lågt prioriterad fråga, trots att vi har stor kunskap om de allvarliga konsekvenserna, måste:

- medvetenheten bli större om omfattningen av alkoholens konsekvenser för hälsa, skador på andra och ekonomi,
- kunskapen stärkas om vilka åtgärder som minskar och förebygger alkoholskador,
- engagemanget öka från regeringar och beslutsfattare för åtgärder för att minska alkoholens skadeverkningar,
- samarbetet bli mer aktivt mellan ideella organisationer utan kommersiella kopplingar till alkoholförsäljning för att mobilisera samhällets resurser för att förebygga skador från alkohol. Ideella organisationer har en viktig roll i att påminna om alkoholens negativa påverkan på individer, familjer och samhällen och i att se till att åtgärder och resurser sätts in för att minska alkoholskadorna. Världshälsorganisationen uppmanar ideella organisationer att skapa breda nätverk för att genomföra strategier och åtgärder.

Personer som väljer att inte dricka alkohol har rätt till stöd för sin alkoholfria livsstil och skydd mot press för att dricka alkohol.

Åtgärder för att förebygga och minska alkoholskador måste riktas mot alla typer av alkoholdrycker, registrerade som oregistrerade, från stora eller små tillverkare.

IOGT-NTO vill att alkoholpolitiken ses som en självklar del i vägen mot ett mer jämlikt, solidariskt och demokratiskt samhälle.

Sex alkoholpolitiska områden som IOGT-NTO ser som de viktigaste att arbeta med:

- **Ett alkoholmonopol som sätter människor framför vinstintresse**
 - Denna del behandlar IOGT-NTO:s syn på det statliga detaljhandelsmonopolet och våra förslag för hur det kan utvecklas
- **En ekonomisk politik som tar alkoholens samhällsbelastning på allvar**
 - I den här delen behandlas ekonomiska aspekter som påverkar alkoholpolitiken, såsom alkoholskatten, avgifter och smuggling
- **Människor har rätt att leva ett liv fritt från alkoholindustrins påverkan**
 - Här behandlas alkoholreklamfrågan främst
- **Freda politiken och forskningen från alkoholindustrins inverkan**
 - Här beskriver vi hur samhället ska utvecklas utan alkoholindustrins inflytande

- **Rätt vård i rätt tid**
 - IOGT-NTO:s syn på vård och behandling av alkoholskador
- **Ett samhälle som stärker möjligheten att leva ett liv fritt från andra människors alkoholkonsumtion**
 - Här lyfter vi vikten av fler alkoholfria mötesplatser och arenor i samhället.

1.2 Ett alkoholmonopol som sätter människor framför vinstintresse

Alkoholmonopolet är kärnan i Sveriges alkoholpolitiska modell. Idén är enkel men genial – alkohol är ingen vanlig handelsvara och därför lyfts vinstintresset bort från handeln med alkohol. När marknadskrafterna lyfts bort möjliggörs en flora av små och stora positiva effekter: tillgängligheten på alkohol minskar, fusk och slarv med ålderskontroller likaså och de som handlar till middagen kan göra det utan att uppmanas till att också köpa alkohol. Om vinstintresset tas bort från handel med alkohol innebär det också att möjligheterna till att fatta beslut om politiska åtgärder som stärker människors hälsa och trygghet ökar. Samhällsnyttan i monolets grundläggande idé är i dag tydligare än någonsin. Den behöver både bevaras och byggas vidare på.

IOGT-NTO vill se ett ambitiöst alkoholmonopol som sätter människor framför vinstintresse.

1.2.1 Värna alkoholmonopolet nu och i framtiden

Det svenska alkoholmonopolet har och fortsätter tjäna det svenska samhället väl. Tack vare alkoholmonopolet har Sverige mindre våld, färre cancerfall och färre barn som växer upp i otrygga hem än vad vi annars skulle haft. Samtidigt är alkoholmonopolet under ständiga hot från de ekonomiska intressen som själva vill tjäna pengar på att sälja alkohol eller den ökade alkoholförsäljning som följer därav. Det betyder dels att alkoholmonopolet ständigt måste försvaras mot direkta eller indirekta privatiseringsförslag, dels en utveckling där monolets omfattning naggas i kanten eller dess rättsliga ställning undermineras internationellt.

IOGT-NTO vill:

- Att det svenska alkoholmonopolet bevaras och utvecklas.
- Att lagstiftning införs för att stoppa utländsk konkurrens med alkoholmonopolet online.
- Att privat försäljning av alkohol inte införs genom så kallad ”gårdsförsäljning” eller att det bakvägen öppnas upp för vinstdrivande försäljning genom särskilda ombudssystem.
- Att Sverige i handelsavtal med andra länder säkrar rätten att reglera alkoholmarknaden.

1.2.2 Ett modernt folkhälsobaserat monopol

I takt med att världen digitaliseras och allt fler personer blir digitalt kunniga förändras även alkoholmarknaden. Utgångspunkten är att ett alkoholmonopol ska gälla online på samma sätt som det gäller offline. Det ställer både krav och skapar möjligheter för alkoholmonopolet att utveckla sitt folkhälsopolitiska uppdrag. En försmak av kraften i de digitala verktygens potential syns i uppskattade funktioner på spelområdet såsom spelpaus, spelgränser och Svenska Spels ”Spelkontroll”.

Ett mål för regeringen bör vara att det svenska alkoholmonopolet ska ligga i teknologisk framkant och tidigt integrera tekniska verktyg i sin försäljning för att minska alkoholkonsumtionen och att göra alkoholkonsumenter mer medvetna kring sin konsumtion. Att utveckla och stärka monolets folkhälsopolitiska roll handlar dock inte bara om teknik utan också om allt från öppettider till sortiments- och förpackningsurval. Dagens system där bag-in-box och andra större förpackningar tillåts, möjliggör en mängdrabatt som ökar konsumtionen. Utöver att stärka dagens alkoholmonopol bör det undersökas hur monolets grundläggande idé i modern tid kan breddas till fler delar av alkoholmarknaden.

IOGT-NTO vill:

- Att konkreta förslag utarbetas med inspiration av alkoholmonopolet för hur vinstintresset steg för steg kan lyftas bort från fler delar av alkoholmarknaden.
- Att Systembolagets öppettider kortas.
- Att Systembolaget har stängt på lördagar
- Att ett system för "alkoholpaus" och frivilliga alkoholgränser utvecklas och erbjuds inom ramen för alkoholmonopolet.
- Att ett system utvecklas för hur alkoholmonopolet kan identifiera och medvetandegöra personer i riskzonen för alkoholproblem med inspiration från Svenska Spels "Spelkoll" och omsorgskommunikation.
- Att alkoholsortimentsnämndens folkhälsopolitiska uppdrag stärks och breddas.
- Att de åldersgränser som finns för inköp av alkohol behålls eller höjs.

1.2.3 En levande internationell monopolrörelse

Sverige är ett av flera länder i världen som på ett eller annat sätt använder sig av ett alkoholmonopol för att minska alkoholens skador på samhället. Därtill kommer ett antal länder som uttryckt politiskt intresse för modellen. Den internationella alkoholindustrin spenderar dock i många fall mycket pengar på att försöka underminera alkoholmonopolen och se till att liknande system inte införs i fler länder. De vet nämligen att där alkoholmonopolen faller så ökar deras vinster. Sverige som land och Systembolaget som aktör har en viktig roll att agera motkraft mot sådana påtryckningar i Sverige, inom EU och globalt.

IOGT-NTO vill:

- Att Sverige som land och Systembolaget som aktör tar initiativ till ett globalt arbete för att skydda och utveckla existerande alkoholmonopol.
- Att Sverige som land och Systembolaget som aktör verkar för att sprida alkoholmonopolmodellen inom EU och globalt.

1.3 En ekonomisk politik som tar alkoholens samhällsbelastning på allvar

Alkohol är en börda för samhället och alkoholindustrin är en tärande sektor på ekonomin.⁶ Totalt uppskattas alkoholens kostnader till mer än hundra miljarder kronor årligen,⁷ enbart i Sverige. Ekonomiskt handlar det om kostnader för polis, sjukvård, sjukskrivningar, sämre skolresultat och minskad produktivitet i näringslivet. På inget sätt motsvarar dagens intäkter från alkoholskatten kostnaderna för de skador som alkoholen orsakar.

Alkoholens kostnader får inte tillräckligt genomslag i den förda alkoholpolitiken. Det innebär att skattebetalarna i dag subventionerar alkoholindustrins vinster. Subventionen sker både genom direkta bidrag till alkoholindustrin och indirekt genom låga alkoholskatter. Denna omfördelning av pengar från Sveriges medborgare och näringsliv till ett fåtal alkoholproducenter är ekonomiskt oförsvarbar.

IOGT-NTO vill se en ekonomisk politik som tar alkoholens samhällsbelastning på allvar.

⁶ The economic impact of changes in alcohol consumption in the UK, Fraser of Allander Institute, University of Strathclyde, Scotland, UK, April 2018; Cesur, Resul, "Essays on the Aggregate Burden of Alcohol Abuse." Dissertation, Georgia State University, 2009; Anderson, P. & Baumberg, B. (2006) Alcohol in Europe. London: Institute of Alcohol Studies.

⁷ Systembolagets rapport 2019: Alkoholens samhällsekonomiska konsekvenser

1.3.1 Alkoholskatter som matchar alkoholens skador

Alkoholens pris är ett av de viktigaste verktygen för att minska främst alkoholkonsumtionen, alkoholens skador men även samhällskostnader. Alkoholskatt är därigenom en dubbel vinst för samhället: staten får in pengar för att täcka delar av alkoholens kostnader samtidigt som det högre priset får konsumtionen och därigenom skadorna att minska. Alkoholskattens intäkter kan dock inte ses som mer än en bonus – den främsta vinsten finns att hämta just i besparingen från minskade alkoholskador. Därför är det vanskligt att se alkoholskatten som en finansieringskanal för något annat än att delkompensera just sjukvården och rättsväsendet för ökade kostnader – alkoholen kan nämligen aldrig bli en kassako för staten och samhället.

IOGT-NTO vill:

- Att alkoholskatterna höjs för att ta igen det realvärdestapp som skett de senaste decennierna.
- Att alkoholskatten indexeras för att säkra en kontinuerlig gradvis höjning av alkoholpriserna jämfört med reallöneutvecklingen.
- Att vin ska kunna beskattas efter alkoholhalt inom EU.
- Att Sverige genom skatt, förpackningsavgifter eller förändrad prissättningsmodell ska kunna väga upp det lägre literpris på storförpackningar av alkohol, som bland annat boxviner innebär.

1.3.2 Skattepengar ska gynna samhället, inte samhällsskadliga industrier

I dag utdelas stöd till alkoholproduktion på lokal, nationell och europeisk nivå. Det handlar om jordbrukspengar, startbidrag, förmånliga lån, riskkapital och investeringsstöd från statliga myndigheter och investeringar från pensionsfonder. Alkoholindustrin växer på bekostnad av samhälle och övrigt näringsliv, så de investeringar som på företagsnivå går med vinst skapar en förlust på samhällsnivå. Skattepengar som går till alkohol är därför en nettoförlust för samhället.

På många platser i världen – särskilt i låg- och medelinkomstländer – saknas effektiv och evidensbaserad alkoholpolitik. Det är viktigt att länder agerar i solidaritet med andra. Sverige bör prioritera alkoholpolitik och alkoholförebyggande insatser både i agerandet inom WHO och inom allt utvecklingssamarbete.

IOGT-NTO vill:

- Att alkoholindustrin exkluderas från alla former av riktade investeringsstöd. Det innebär inte minst en utfasning av statligt riskkapital till alkoholsektern samt det stöd som ges genom EU:s jordbruksbudget.
- Att svenska pensionsfonder ska sluta investera i alkoholföretag.
- Att Sverige prioriterar alkoholpolitik och alkoholförebyggande insatser i internationella sammanhang, exempelvis som medlemsland i WHO och som biståndsgivare.
- Att Sverige ställer sig bakom kravet på en globalt bindande reglering av alkohol, liknande den som finns på tobaksområdet.

1.3.3 Krafttag mot alkoholskatteflykt och alkoholskattefusk

Alkoholskatteflykt och alkoholskattefusk är ett dubbelt hot mot folkhälsan: det lägre priset ökar alkoholkonsumtionen samtidigt som legitimiteten för den nationella alkoholpolitiken undermineras. I många europeiska regioner har detta skapat en underbudskonkurrens på alkoholskatter som utnyttjas av alkoholindustrin för att spela ut länder mot varandra.

Alkoholskatteflykt och -fusk bekämpas endast genom rättsväsende och lagstiftning, inte sänkta folkhälsopolitiska ambitioner. Sänkta alkoholskatter är ett direkt kontraproduktivt

verktyg mot gränshandel vars enda vinnare är företag som säljer sina alkoholprodukter på båda sidor av gränsen och som med sänkt skatt kan öka sin totala försäljning. En kraftfull och effektiv politik mot alkoholskattflykt och alkoholskattefusk kräver ett väloljat och väl resurssatt rätts- och myndighetsväsende och att kryphål och undantag i alkoholbeskattningen täpps igen.

IOGT-NTO vill:

- Att resurserna till tull, skatteverk och rättsväsende för att bekämpa alkoholsmuggling, olaglig alkoholförsäljning och hembränning förstärks.
- Att samarbetet i smugglings- och punktskattefrågor mellan myndigheter och länder utökas, där bland annat EU-gemensamma regler om lägstanivåer för skatt på alkohol behålls och utvecklas.
- Att EU:s gränshandelsregler skärps.
- Att införa skattemärken för alkoholförpackningar som visar att alkoholskatt har betalats i Sverige.⁸

1.4 Människor har rätt att leva ett liv fritt från påverkan av alkoholintressen

Alkoholmarknadsföring har ett enda långsiktigt syfte: att öka försäljningen av alkoholprodukter och därmed att öka avkastningen för dess producenter. Genom prissättning, produktutformning, reklamkampanjer och placering vid försäljningsställen försöker alkoholindustrin få fler personer att köpa och konsumera deras produkter.

Resultatet är att alkoholskadorna ökar.

Kopplingen mellan alkoholmarknadsföring och konsumtion är väl belagd. Särskilt utsatta är barn och unga.⁹ Samtidigt bidrar marknadsföringen till att skapa och upprätthålla den skadliga alkoholnormen och alkoholkulturen.

IOGT-NTO vill se en politik som stärker människors rätt att leva ett liv fritt från påverkan av alkoholintressen.

1.4.1 Ett stopp för alkoholindustrins möjligheter att marknadsföra sina produkter

Alkohol är en beroendeframkallande produkt som orsakar miljardhöga kostnader då den orsakar lidande och skador på individ och samhälle. Trots detta är det inte förbjudet att marknadsföra alkohol i Sverige. Industrins möjlighet att köpa och utforma sin marknadsföring alltmer uppsökande har dessutom ökat de senaste decennierna och möjligheterna för effektiv tillsyn har försvagats. I flera av Sveriges grannländer har alkoholreklam helt förbjudits.

IOGT-NTO vill:

- Att alla medier ska vara fria från marknadsföring av alkohol genom ett heltäckande marknadsföringsförbud för alkohol.
- Att krav på varningstexter införs på alkoholprodukter.
- Att steg tas mot införandet av neutrala förpackningskrav på alkoholprodukter.
- Att marknadsföring för alkoholfria produkter med samma eller snarlika namn som alkoholprodukter inte tillåts.
- Att Konsumentverket får ökade resurser och förstärkta verktyg för att identifiera och driva process mot företag som marknadsför alkohol i strid med svensk lag.
- Att EU-regler antas för att stärka medlemsländernas möjlighet begränsa och utöva tillsyn mot gränsöverskridande alkoholreklam.

⁸ Skattemärken underlättar kontrollen av olagligt införd alkohol och motverkar därmed smuggling. Skattemärken används i nästan hälften av EU:s medlemsländer och rekommenderas av WHO.

⁹ Babor, T m.fl. Alcohol: No Ordinary Commodity, 2:a upplagan, 2010

1.5 Freda politiken och forskningen från alkoholindustrins inverkan

Det finns en inneboende konflikt mellan alkoholindustrins intresse och allmänintresset som är omöjlig att överbrygga. Den grundar sig i att industrin agerar för att öka sin försäljning medan allmänintresset är att hålla alkoholförsäljningen nere. Det är också egenintresset som motiverar alkoholindustrin att spendera pengar på lobbying, betala för forskning och det som kallas "Corporate Social Responsibility"¹⁰. I grunden utgör sådana utgifter snarare investeringar med förväntad framtida avkastning i form av ökat förtroende för företaget och därmed ökad försäljning.

En växande samling bevis runtom i världen visar hur alkoholindustrin, liksom tobaksindustrin, metodiskt och konsekvent arbetar för att motarbeta och underminera folkhälso-politiska initiativ på alla olika nivåer. Särskilt viktiga områden som forskning, politik och offentlig sektor behöver därmed skyddas från alkoholindustrins påverkan. Motståndskraft förstärks bäst genom en kombination av kapacitets- och medvetandehöjande insatser, konkreta förhållningsregler samt genom att samverkan med alkoholindustrin måste avnormaliseras på alla nivåer.

IOGT-NTO vill freda politiken och forskningen från alkoholindustrins inverkan.

1.5.1 Transparenta politiska beslutsprocesser som exkluderar alkoholindustrin

Alkoholindustrins affärsmodell bygger på att de säljer en skadlig och beroendeframkallande produkt och de är nästan helt beroende av lobbying för att hindra reglering och därigenom säkra och öka sina framtida vinster. Alkoholindustrin har tillsammans med tobaksindustrin och andra ohälsosamma sektorer därför under lång tid utvecklat avancerade påverkans-taktiker och tekniker med ett mål: att stoppa, underminera och försena lagstiftning som begränsar försäljningen av deras produkter. För att skydda folkhälsopolitiken mot intresse-konflikter krävs förstärkta transparensregler och ett erkännande från beslutsfattare att alkoholindustrin inte har med politiska processer med konsekvenser som rör folkhälsan att göra.

IOGT-NTO vill:

- Att möjligheten för alkoholföretag att rekrytera högt uppsatta beslutsfattare och myndighetspersonal ytterligare begränsas.
- Att ett register för lobbyister införs i Sverige där kontakter med beslutsfattare och myndigheter tillgängliggörs för allmänheten.
- Att svenska beslutsfattare på alla nivåer exkluderar alkoholindustrin från politiska processer som berör folkhälsopolitiska frågor.

1.5.2 Ett samhälle med kraft att stå emot alkoholindustrins påverkansförsök

Alkoholindustrin har alltid och kommer alltid ha ett intresse av att ta sig in i och påverka olika maktcentra i samhället. Kunskap om alkoholindustrins intressekonflikt och alkoholens negativa samhällseffekter är en hörnpelare i att bygga motståndskraft mot påverkansförsök. För resurskänsliga aktörer, inte minst civilsamhället, forskningen och offentlig sektor, är även stabil finansiering en förutsättning som bidrar till att bygga motståndskraft.

IOGT-NTO vill:

- Att långsiktig offentlig finansiering av alkohol- och folkhälsoforskning skapas för att ta bort beroendet av forskningsmedel från alkoholindustrin.
- Att alla myndigheter får tydliga riktlinjer att inte samarbeta med eller på andra sätt framhäva eller gynna alkoholindustrin.

¹⁰ Corporate Social Responsibility (CSR) är idén att företag ska ta ansvar för den samhällspåverkan som deras verksamhet har.

- Att skade- och konsumtionsdata av hög klass utarbetas och tillgängliggörs utan inflytande från alkoholindustrin.
- Att Folkhälsomyndigheten tillförs kompetens och ett kunnigt och engagerat ledarskap i alkoholfrågan som en viktig folkhälsofråga och därefter ges ett tydligt folkbildande uppdrag om omfattningen av alkoholens skadeverkningar på individer, samhälle och ekonomi, liksom om effektiva förebyggande åtgärder.
- Att utbildningar och förebyggande program inom offentlig sektor utvecklas och genomförs utan inblandning från alkoholindustrin.
- Att näringslivets organisationer sjsätter ett internt arbete riktat till sina medlemsföretag för att synliggöra alkoholens negativa roll i samhällsekonomin, produktiviteten och företagens kostnader.
- Att alkoholindustrins representanter utesluts från policy- och beslutsprocesser samt andra forum på EU-nivå.

1.5.3 En global arena med folkhälsa i förgrunden

Internationellt samarbete är avgörande för att tackla de gemensamma utmaningar världen står inför. Oavsett nivå behöver det internationella samarbetet präglas av höga ambitioner i folkhälsofrågor. Sverige kan som en respekterad kraft i internationella forum spela en avgörande roll för att stärka arbetet med en förebyggande alkoholpolitik. Förutom Världshälsoorganisationen WHO gäller detta också internationella organisationer som ILO, UNICEF, WTO, UNDP, UNFPA, UNAIDS, UNDOC och Världsbanken.

IOGT-NTO vill:

- Att en global ramkonvention för alkoholkontroll införs med målsättning att exkludera alkoholindustrin från folkhälsopolitiska frågor.
- Att alkohol och andra hälsoskadliga varor helt undantas i handelsavtal.
- Att alkohol inte behandlas eller benämns som ett livsmedel i internationella avtal och processer.
- Att mer av svenskt bistånd ska kunna användas till alkoholförebyggande insatser.
- Att Sverige aktivt och tydligt driver på för en evidensbaserad alkoholpolitik inom Världshälsoorganisationen (WHO) och andra internationella organisationer.
- Att Sverige aktivt och tydligt driver på för en evidensbaserad alkoholpolitik, som är befriad från inflytande från alkoholindustrin, inom Världshälsoorganisationen och andra internationella organisationer.

1.6 Rätt vård i rätt tid

Att minskad efterfrågan av alkohol är det mest effektiva sätt att minska alkoholkonsumtion och därmed alkoholskador är det ingen tvekan om. Samhället måste samtidigt se till att personer som på olika sätt utsatts för alkoholskador får adekvat hjälp. Endast en av tio personer med alkoholproblem nås av vården. Det finns i dag flera evidensbaserade behandlingsmetoder för alkoholberoende, men de insatserna är sällan prioriterade och systematiskt använda inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten.

Ungefär 4,4 procent av Sveriges vuxna befolkning uppskattas ha ett beroende av alkohol, ca 330 000 personer.¹¹ En stor majoritet av dessa har en god social situation. Men de som förutom beroende också har sociala problem uppgår ändå till många tiotusen tals personer. Vård- och behandlingsinsatser måste därför anpassas efter individen. För dem med sociala problem är behandlingen mot beroende bara en del av de insatser som behövs. För effektiva och hållbara resultat krävs ett helhetsperspektiv som kan handla om bostad och jobb eller meningsfulla sammanhang och nya sociala kontakter. Här kan civilsamhället spela en mycket

¹¹ Missbruksutredningen SOU 2011:35

viktig roll. Kamrattstöd är en viktig insats som kan vara helt ovärderlig. Även för vård spelar idéburna organisationer en viktig roll.

Samordningen och samarbetet mellan olika aktörer med ansvar för vård och omsorg – främst kommuner och regioner – måste bli bättre. Personer med samsjuklighet med beroende och annan psykiatrisk diagnos är särskilt utsatta.

Att förstärka brukarinflytandet är angeläget både på individ- och verksamhetsnivå, till exempel genom brukarrevisioner.

Det är viktigt att samhället erbjuder stöd till individer med alkoholproblem eller beroende av alkohol, men också till familjer och andra närstående.

IOGT-NTO vill:

- Att alla barn, anhöriga och medberoende till den beroende får stöd, hjälp och vård.
- Att en välfungerande och samordnad vårdkedja byggs upp kring de individer som behöver mest stöd och hjälp med sina alkoholproblem.
- Att sjukvården och socialtjänsten kartlägger alkoholproblem ur ett anhörigperspektiv och erbjuder stöd till familjer och andra närstående.
- Att civilsamhället bjuds in att bidra med relevanta länkar i vårdkedjan.
- Att vård och behandling samordnas mellan kommuner och regioner så att ingen faller mellan stolarna. Detta är särskilt viktigt för personer med samsjuklighet med beroende och annan psykiatrisk diagnos.
- Att primärvård, företagshälsovård samt annan hälso- och sjukvård systematiskt använder metoder för tidig identifiering av alkoholproblem och beroende samt alltid erbjuder rådgivning och lämplig behandling.

1.7 Ett samhälle som stärker möjligheten att leva ett liv fritt från alkohol och dess konsekvenser

Alkohol är den enda produkten i samhället som skadar andra i vår omgivning mer än konsumenten själv. Det handlar om allt från barn som lever i otrygghet på grund av en vårdnadshavares alkoholkonsumtion, till en partner som blir utsatt för misshandel i det egna hemmet.

Trots det saknas såväl åtgärder som resurser för att både skydda enskilda från andras alkoholkonsumtion och hjälpa personer som påverkas negativt av närståendes alkoholkonsumtion. Det är därför viktigt att politiken synliggör och ökar resurserna för att ge stöd till dem som drabbas och samtidigt eftersträvar ett samhälle som inte baseras på berusning.

IOGT-NTO vill se en politik som stärker möjligheten att leva ett liv fritt från alkohol och dess konsekvenser.

1.7.1 Öka förståelsen för medberoendeperspektivet och utveckla stödet för anhöriga och medberoende till personer med beroendeproblem

Över en miljon svenskar uppger att de påverkas negativt av en anhörigs alkoholkonsumtion, trots det är det en grupp som ofta missas i ANDTS-arbetet. Ofta söker personer i medberoende stöd sent, eller inte alls. Kännedomen om anhörigberoende är också låg i befolkningen och samtidigt tabubelagd, vilket gör det svårt att identifiera och tillsätta rätt insatser i tid. Anhörigstödet för personer med närstående i missbruk varierar också stort mellan landets kommuner.

För att kunna tackla missbrukets alla negativa konsekvenser är det nödvändigt att mer resurser läggs på att stärka anhörigstödet för personer med närstående i missbruk. Det handlar framför allt om att bedriva mer uppsökande verksamhet i att identifiera medberoende och att fler erbjuds hjälp och stöd.

IOGT-NTO vill:

- Att individperspektivet inom vården breddas till ett anhörigperspektiv för att även möjliggöra stöd till anhöriga.
- Att återetablera Anhörigstödet.se och säkerställa att hemsidan används i det kommunala arbetet med anhörigstöd.
- Att etablera ett nationellt kompetenscentrum för anhörigstöd i beroendefrågor för att säkerställa mer jämlikt stöd i hela landet.
- Att utveckla anhörigstödet i socialtjänstlagen för att synliggöra stödet till anhöriga till personer med beroendesjukdomar.
- Att stärka det kommunala anhörigstödet att bättre inkorporera stöd för anhöriga med närstående med beroendesjukdomar.

1.7.2 Stärk arbetet för att garantera varje barns rätt till en trygg och alkoholfri uppväxt

Alla barn förtjänar en trygg uppväxt utan alkohol och narkotika. Trots det har 15 procent av alla barn i Sverige påverkats negativt av familjemedlemmars eller vårdnadshavares alkoholkonsumtion. Att som barn leva nära en vuxen med hög alkoholkonsumtion leder ofta till otrygghet, psykisk ohälsa och ökar risken för att barnet utvecklar ett eget missbruk i framtiden.

Att identifiera barn som påverkas negativt av andras alkohol- eller narkotikabruk och sätta in hjälp i rätt tid är utmanade och kräver ökad samverkan i verksamheter som möter barn. Det är också viktigt att kunskapen höjs hos vårdnadshavare för att öka förståelsen om hur vuxnas alkoholkonsumtion kan ha en negativ påverkan på barnets välbefinnande från fosterstadiet och hela barnets uppväxt.

Det är viktigt att komma ihåg att den mest effektiva åtgärden för att långsiktigt skydda barn och unga från alkohol är att minska den totala alkoholkonsumtionen. Även fast riktade åtgärder är väsentliga, skulle flest gynnas av att alkoholkonsumtionen minskar totalt sett.

IOGT-NTO vill:

- Att samverkan mellan alla yrkesgrupper och verksamheter som möter barn som far illa förstärks.
- Att tidiga insatser sätts in inom mödravården i fall där narkotika- eller alkoholkonsumtion förekommer för att undvika fosterskador.
- Att regionerna får i uppdrag att erbjuda alla invånare i fertil ålder som planerar att skaffa barn information om hur alkohol och narkotika kan påverka fostret innan och under graviditeten.
- Att vård och stöd systematiskt erbjuds till barn som föds med skador orsakade av alkohol och narkotika samt till deras vårdnadshavare.
- Att ett nationellt kompetenscentrum för FASD (Fetalt alkoholspektrumstörningar) införs.
- Att öka anslaget till elevhälsan och samtidigt stärka elevhälsans arbete med att ge stöd till barn i familjer med missbruk.
- Att omedelbart förbjuda initiativ eller projekt i skolmiljöer som är finansierade av alkoholindustrin.¹²
- Att material som producerats av alkoholindustrin inte ska användas som underlag i skolor.
- Att stärka ungas möjligheter att delta i fritidsaktiviteter genom att öka det kommunala stödet till lokalt civilsamhälle och föreningsliv.

¹² Se exempelvis projekt Prata om alkohol, som drivs av Sprit & Vinleverantörsföreningen (SVL) samt Sveriges Bryggerier och som förväntas ha funnits i 75 procent av alla högstadies- och gymnasieskolor.

1.7.3 Främja utvecklingen av fler alkoholfria offentliga mötesplatser

Dagens samhälle är starkt ihopkopplat med en förlegad alkoholkultur och utelivet är ofta sammankopplat med berusning. För att bygga ett samhälle som är inkluderande och som värnar allas hälsa är det viktigt att även fysiska mötesplatser i samhället genomgår en förändring där alkohol inte längre ses som en nödvändig del av det offentliga livet.

Samhället behöver både bevara och stärka dagens alkoholfria platser samt anslå ökade kommunala medel för att upprätta fler alkoholfria miljöer.

IOGT-NTO vill:

- Att varje kommun upprättar en plan för fler alkoholfria miljöer. Planen bör tas fram i bred samverkan med aktörer inom restaurangnäring, idrott, kultur och nöjesliv m.fl.
- Att Tillväxtverket får i uppdrag att verka för en mer omfattande alkoholfri innovation inom restaurang-, krog- och klubbmiljöer.
- Att kommunala kultur-, samlings- och evenemangscenter, eller verksamheter kopplade till sådana lokaler, ska vara alkoholfria zoner.
- Att alla idrottsevenemang ska vara alkoholfria platser.
- Att kommuner ska säkerställa att det finns en bredd av attraktiva och kostnadsfria lovaktiviteter för barn och ungdomar, gärna i samarbete med det lokala föreningslivet.

2. En restriktiv narkotikapolitik med människan i centrum

Narkotikaproblem drabbar dem som använder narkotika, personer i deras närhet och samhället i stort. All användning av narkotika är problematisk. Narkotikapolitiken kan sägas ha två huvudsyften: Att förebygga narkotikaproblem genom att minska användningen av narkotika, samt att säkerställa att det finns bra stöd och vård för den som vill sluta. IOGT-NTO står bakom visionen om ett narkotikafritt samhälle.

Att hålla nere användningen av narkotika till så låga nivåer som möjligt är centralt i det kortare perspektivet. Om användningen av narkotika minskar kommer också skadeverkningsarna att minska. Ett förbud mot narkotika är ett av de viktigaste instrumenten för nå detta. Även verksamheter som drivs av dem som tjänar pengar på narkotika, både illegalt och inom legala företag, behöver motarbetas.

För en person med en beroendesjukdom måste samhällets svar i första hand vara stöd och hjälp. Stödinsatser, vård och behandling måste vara snabba och väl samordnade mellan olika aktörer och genomföras utifrån evidens och beprövad erfarenhet.

Den narkotikarelaterade dödligheten måste minska. Någon mirakelkur finns knappast – det handlar om att förbättra hela paketet, från förebyggande arbete till vård och behandling, och bygga på med konkreta åtgärder för att förebygga och förhindra överdoser.

IOGT-NTO vill se en narkotikapolitik som förebygger problem genom insatser som minskar användningen av narkotika och som erbjuder bra vård och stödinsatser till dem som behöver. Kort sagt: Det ska vara svårt att börja använda narkotika, men så lätt som möjligt att sluta.

2.1 En politik som förebygger användning av narkotika

Mindre användning av narkotika i samhället ger mindre skadeverkningar. Färre personer som hamnar i beroende, färre barn som växer upp med föräldrar med narkotikaproblem, mindre narkotikarelaterat våld och minskade intäkter till kriminella gäng.

Det ska vara oattraktivt och svårt att börja med narkotika – här är samhällets normer viktiga. Tillgången till narkotika spelar också roll. Erfarenheter kring exempelvis fentanyl visar att rättsvårdande myndigheter som tull, polis och domstolar kan göra skillnad.

Lagstiftningen är ett viktigt instrument i det förebyggande arbetet, både för att minska tillgängligheten till narkotika och för att förbudet har en normerande effekt. IOGT-NTO vill också se särskilda åtgärder riktade till utsatta grupper, och ett förebyggande arbete med bra kunskapsstöd.

2.1.1 Förbud mot narkotika – med särskilt stöd till utsatta grupper

Lagstiftning har en normerande funktion. Förbudet mot narkotika spelar därför en viktig roll i att etablera en restriktiv norm kring narkotika i samhället. Att narkotika är förbjudet bidrar också till att minska tillgängligheten av narkotika i samhället – tröskeln blir betydligt högre jämfört med att kunna handla narkotika i en affär.

För den som är ung och blir tagen för att ha använt narkotika, eller för den som har hamnat i en beroendesjukdom är dock inte straff den bästa lösningen. Här behöver samhället i första hand i stället erbjuda stöd eller vård. För andra grupper är förbud det mest effektiva.

Särskild lagstiftning bör också införas för att människor inte ska avstå från att ringa 112 vid pågående överdos på grund av rädsla att bli straffad för ringa narkotikabrott.

IOGT-NTO vill:

- Att Sverige nationellt och internationellt försvarar FN:s narkotikakonventioner i dess nuvarande form.

- Att Sverige värnar förbudet mot narkotika som ett viktigt verktyg för att förebygga narkotikaanvändning och narkotikaproblem. Till detta hör effektiva kontrollåtgärder som minskar tillgängligheten av narkotika.
- Att lagstiftningen justeras så att alternativa påföljder i form av vård och stöd införs för utsatta grupper som begår ringa narkotikabrott. Detta gäller särskilt unga och personer med en beroendesjukdom.
- Att en god-samarit-lag införs så att polisanmälan i normalfallet inte upprättas för ringa narkotikabrott i samband med att polisen deltar vid uttryckningar för att hantera överdoser.
- Att lagstiftningen införs mot att svenska pensionspengar eller offentliga medel användas inom företag som på något sätt kan kopplas till narkotikahandel, oavsett om verksamheten är laglig eller olaglig.

2.1.2 Ett förebyggande arbete värt namnet

Ett väl fungerande förebyggande arbete är viktigt för att minska narkotikaanvändning, inte minst bland unga. Trots en nationell ANDTS-strategi som poängterar området är det långt från alla kommuner som har ett systematiskt förebyggande arbete.

I statsbudgeten har medlen för förebyggande arbete minskat kraftigt. Ett lägre anslag till Folkhälsomyndigheten på det här området får också konsekvenser för finansiering av civilsamhällets insatser på området.

IOGT-NTO vill:

- Att varje kommun har en samordnare för drogförebyggande insatser. I mycket små kommuner kan en deltidstjänst vara tänkbart, men normen bör vara minst en heltidstjänst.
- Att tillräckligt stöd till kommunerna finns när det gäller metodik, uppföljning och mätning av det förebyggande arbetet.
- Att det förebyggande arbetet ges tillräckliga resurser på alla nivåer, också i form av stöd till civilsamhället.
- Att produkter avsett för att ätas eller drickas, som innehåller narkotiska preparat, inte ska vara tillåtna att sälja.

2.1.3 Ett effektivt förebyggande arbete som bygger på kunskap

Narkotikapolitiken måste bygga på kunskap, evidens och beprövad erfarenhet. Kunskapen om narkotikans effekter, om vilka behandlingsmetoder som ger bäst effekt och om vilka slags förebyggande insatser som faktiskt fungerar utvecklas ständigt.

Det är viktigt att följa utvecklingen noga. Sverige är bra på att mäta och redovisa narkotikarelaterad dödlighet men saknar sätt att kontinuerligt följa utvecklingen av narkotikaanvändningen och narkotikarelaterade problem på ett tillfredsställande sätt. Här måste ambitionsnivån bli högre.

IOGT-NTO vill:

- Att kontinuerlig uppföljning och mätning görs av relevanta nyckeltal inom narkotikaområdet och att relevanta myndigheter får ett tydligt regeringsuppdrag att göra detta.
- Att särskilt fokus läggs vid att utreda orsaker och mekanismer bakom narkotikarelaterad dödlighet.
- Att finansieringen av forskning på narkotikaområdet ökar.

2.1.4 Håll koll på förskrivningen av narkotikaklassade läkemedel

Många patienter blir beroende av narkotikaklassade läkemedel som de har fått utskrivna i vården.¹³ Läkemedlen fyller en viktig funktion i vården, men kan också orsaka stor skada. Det finns därför anledning att noga följa utvecklingen, särskilt när det gäller opioider.

Jämfört med i början av 2000-talet har förskrivningen av opioider ökat kraftigt i Sverige. Sextio procent av recepten på opioider förskrivs i den specialiserade öppenvården och i primärvården,¹⁴ varför distriktsläkare, privatpraktiserande och tandläkare är viktiga målgrupper för information.

Regelbundet uppmärksammas också fall där enskilda läkare skriver ut mycket stora mängder narkotikarelaterade läkemedel. Tillsynen av detta måste förbättras och ske snabbare.

IOGT-NTO vill:

- Att en översyn görs av regler och rutiner för förskrivning av narkotikaklassade läkemedel så att den blir restriktiv, samtidigt som läkemedel är tillgängligt för dem som verkligen behöver dem.
- Att särskilt distriktsläkare, privatpraktiserande läkare och tandläkare informeras om försiktighet vid förskrivning av narkotikaklassade läkemedel.
- Att tillsynsmyndigheten agerar snabbare när det framkommer att läkare inte följer regler och rekommendationer och återkallar legitimationen vid allvarliga fall.

2.2 Stöd och vård som gör det enklare att sluta med narkotika

För den som är beroende av narkotika ska samhället erbjuda stöd och god vård. Vård- och behandlingsinsatser måste anpassas efter individen och bygga på tillgänglig evidens och beprövad erfarenhet. Vården ska i första hand syfta till att personen ska återgå till ett narkotikafritt liv. Vägen dit kan vara lång, men samhället ska inte ge upp hoppet om en individs möjlighet att rehabiliteras på grund av lång tids beroende, hög ålder eller många tidigare försök att komma ur sitt beroende.

Som komplement behöver samhället rikta insatser till personer som lever med ett aktivt beroende men som just nu inte klarar att ta sig ur det. Här handlar det i första hand om att förebygga och undvika akuta skador på grund av narkotikaanvändning. Den här typen av åtgärder måste dock utvecklas så att de på ett bättre sätt kan bli en väg in i rehabilitering och en start på vägen mot drogfrihet.

IOGT-NTO vill se en samordnad, likvärdig och effektiv narkotikavård för den som behöver. Det ska vara så lätt som möjligt att sluta med narkotika.

2.2.1 En vårdkedja som hjälper människor tillbaka till ett värdigt liv

Insatser som bryter ett pågående narkotikamissbruk är ofta bara första steget. För effektiva och hållbara resultat krävs ett helhetsperspektiv. Kanske behövs insatser kring bostad och jobb. En del personer behöver hitta meningsfulla sammanhang och nya sociala kontakter för att komma bort från miljöer där narkotika är ständigt närvarande – här kan civilsamhället spela en viktig roll.

För att nå de mest utsatta grupperna är en aktiv uppsökande verksamhet viktig.

¹³ Missbruksutredningen SOU 2011:35 samt [Narkotikaklassade läkemedel - CAN](#)

¹⁴ Läkartidningen. 2017, 114:EFUE

IOGT-NTO vill:

- Att en välfungerande och samordnad vårdkedja byggs upp kring de individer som behöver mest stöd och hjälp med sina narkotikaproblem.
- Att civilsamhället bjuds in att bidra med relevanta länkar i vårdkedjan.
- Att principen ”bostad först” används av Sveriges kommuner – en ordnad bostad underlättar rehabilitering och vägen mot drogfrihet.

2.2.2 Samordnad, likvärdig och effektiv vård

I dag händer det för ofta att personer ramlar mellan stolarna. Det delade ansvaret mellan olika aktörer – främst kommuner och regioner – ställer till problem som måste lösas med bättre samordning och samarbete. Personer med samsjuklighet med beroende och annan psykiatrisk diagnos är särskilt utsatta.

Vårdens tillgänglighet och kvalitet varierar i dag mellan olika kommuner och regioner på ett oacceptabelt sätt. Det är viktigt att samhället erbjuder stöd till individer med narkotika-relaterade problem, men också till familjer och andra närstående som kan drabbashårt – i dag finns inget stöd för detta i Socialtjänstlagen.

I dag är LARO, läkemedelsassisterad behandling av opioidberoende, en av de vanligaste behandlingsformerna. Kvaliteten på behandlingen behöver säkerställas genom att psykosocial behandling ingår som en viktig del. IOGT-NTO ser att det är viktigt att målet på lång sikt är drogfrihet och att de klienter som vill avsluta behandlingen och bli drogfria stöds i detta. Det är också viktigt att samhället erbjuder andra, drogfria behandlingsformer.

IOGT-NTO vill:

- Att god tillgång till drogfri behandling finns.
- Att samhället ska erbjuda en likvärdig och god narkotikabehandling i hela landet. Stöd behöver också erbjudas till familjer och andra närstående.
- Att vård och behandling samordnas mellan kommuner och regioner så att ingen faller mellan stolarna. Detta är särskilt viktigt för personer med samsjuklighet med beroende och annan psykiatrisk diagnos.
- Att psykosocial behandling och stöd alltid ingår som en viktig del i all LARO och att programmen har drogfrihet som mål på lång sikt.
- Att LARO genomförs på ett sätt som minimerar läckagen från programmen
- Att anhöriga och andra närstående till de med narkotikaberoende erbjuds stöd.

2.2.3 Tidiga insatser för unga

Tidig upptäckt och tidiga insatser riktade till unga personer som använder narkotika är centralt. Den viktigaste arenan för det här arbetet är skolan, som måste ha resurser, verktyg och rutiner på plats. Samordning mellan skola och socialtjänst, och i vissa fall polis, måste fungera. I en del kommuner fungerar det bra, i andra dåligt. Även här kan civilsamhället spela en viktig roll tillsammans med andra aktörer.

Också bland unga personer som använder narkotika är samsjuklighet med annan psykiatrisk sjukdom relativt vanligt. I den specialiserade vården saknas kapacitet för tidiga och snabba insatser vilket kan påverka den fortsatta utvecklingen negativt.

IOGT-NTO vill:

- Att kommunerna säkerställer att samordningen mellan skola, socialtjänst, polis och andra berörda är god och sker så snabbt som möjligt.

- Att personal som hanterar ärenden som rör ungdomar och narkotika får grundläggande utbildning om psykiatrisk samsjuklighet och narkotikaanvändande.
- Att socialtjänsten får möjlighet att sätta in åtgärder snabbare genom förenklade utredningsrutiner.
- Det ska finnas bra nyktra mötesplatser, där inte unga utsätts för påverkan att drickaalkohol eller använda narkotika.

2.2.4 Insatser som minskar skador är ett komplement

Det finns relativt god evidens för att sprutbytesverksamhet bidrar till att minska smitta av hepatit C och hiv bland injicerande narkotikaanvändare¹⁵. Erfarenheter från verksamheten visar också att den kan vara en väg till medicinsk vård och öppna upp för kontakter med samhällets institutioner – som många i målgruppen har ett lågt förtroende för.

Generellt måste den här typen av insatser bedömas utifrån nytta, tänkbar skada och kostnader. Ofta konkurrerar de om samma budgetpengar som vård och behandling – resurserna måste läggas där de gör störst nytta.

IOGT-NTO vill:

- Att en utveckling av sprutbytesverksamhet sker så att den blir en tydligare ingång till rehabilitering och drogfrihet. Förändringar bör testas och utvärderas innan de genomförs i stor skala.
- Att opioidmotgift görs tillgängligt för överdosbehandling i alla landets regioner.

¹⁵ Evidence for the effectiveness of interventions to prevent infections among people who inject drugs, EMCDDA technical report 2008 samt Ändringar i lagen om utbyte av sprutor och kanyler – förslag till systematisk och samordnad uppföljning av sprututbytesverksamhet i Sverige. Socialstyrelsen 2019

3. En ANDTS-politik där folkhälsa går före vinstintresse

3.1 Inledning

Alkohol- och narkotikaarbetet i Sverige samlas ofta under paraplyet ANDTS¹⁶. Exempel på detta är den nationella ANDTS-strategin, Länsstyrelsens ANDTS-samordnare samt Folkhälsomyndighetens ANDTS-arbete. I stort kan sägas att det offentliga Sverige främst arbetar med alkohol- och narkotikafrågor utifrån detta samlade grepp. Då dessa fyra substanser och spel om pengar utgör enorma folkhälsoproblem krävs det att arbetet prioriteras upp och resurssätts efter behov, så är inte fallet i dag. Alkohol och narkotika orsakar dessutom de allra flesta skador och bör arbetas med särskilt i ANDTS-arbetet.

IOGT-NTO vill att ANDTS-politiken ska prioriteras, få ökade resurser och genomsyras av ett folkhälsoperspektiv

3.2 Folkhälsoperspektiv genomsyrar alkohol- och narkotikapolitiken på alla nivåer

Ett annat stort problem i dagens folkhälsoarbete är obalansen mellan folkhälsan och de näringspolitiska intressena. Oavsett om det gäller kommunal, regional, nationell eller internationell nivå är det inte sällan som folkhälsa får stå tillbaka för näringspolitik och vinstintresse.

IOGT-NTO vill att folkhälsoperspektivet ska genomsyra alkohol- och narkotikapolitiken på alla nivåer av beslutsfattande.

3.3 Tydligt folkhälsoperspektiv i kommun och region

Det kommunala självstyret är en viktig del i den svenska demokratin. Kommuner och regioner har ett stort ansvar för människors ekonomiska och sociala trygghet och jämlikhet i levnadsvillkor. Därmed spelar kommuner en viktig roll i ANDTS-arbetet. De senaste tio åren har antalet årsarbetskrafter som kommunal samordnare av drogförebyggande insatser minskat kraftigt.

Kommuner och regioner behöver rätt förutsättningar för att säkra ett folkhälsoperspektiv inom vården, skolan och de egna beslutsleden. Att elever ges möjligheter att lyckas med sin skolgång är en friskfaktor överlag. Skolan handlar om mer än kunskapsbetygen i sig.

IOGT-NTO vill:

- Att varje kommun har en samordnare för drogförebyggande insatser. Normen bör vara minst en heltidstjänst.
- Att tillräckligt stöd till kommunerna finns när det gäller metodik, uppföljning och mätning av det förebyggande arbetet samt att varje kommun arbetar med utbildningsinsatser för den vuxna befolkningen.
- Att länsstyrelserna får ökade resurser för stöd till och tillsyn av kommunernas tillståndsgivning och tillsyn av serveringstillstånd.
- Att Folkhälsomyndigheten får i uppdrag att ta fram nationella riktlinjer för tillsyn av alkoholtillstånd.
- Att Socialstyrelsen får i uppdrag att genomföra årliga utbildningar i alkoholprevention för alla som arbetar inom vården.

¹⁶ Alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel om pengar

- Att Skolverket får i uppdrag att ta fram nationella riktlinjer för skolors ANDTS-undervisning.
- Att varje kommun åläggs att upprätta ett ANDTS-råd där representanter för förvaltningen, polis, politiker, skola och lokala civilsamhällesorganisationer ingår.
- Att varje kommun upprättar en plan för fler alkoholfria miljöer. Planen bör tas fram i bred samverkan med aktörer inom restaurangnäring, idrott, kultur och nöjesliv m.fl.
- Att aktörer i skolan bättre än i dag utformar skolans verksamhet utifrån ett folkhälsoperspektiv på ett sådant sätt att fler får en lyckad skolgång.

3.3.1 Den nationella styrningen av ANDTS-politiken prioriteras och är folkhälsobaserad

Drogförebyggande arbete har under lång tid nedprioriterats och sakta nedmonterats. Metoder för förebyggande arbete, rutiner och kunskapsunderlag är i stort behov av uppdatering för att återigen kunna användas för att informera och utbilda allmänhet och profession. Skador som alkohol och andra droger orsakar påverkar hela samhället och därför måste fler institutioner och myndigheter ta ett större ansvar i det alkoholförebyggande arbetet.

IOGT-NTO vill:

- Att ANDTS-arbetet stärks genom ett återinförande av ett ANDTS-råd under Socialministern, ett etablerande av ett särskilt samordnande ANDTS-kansli på Regeringskansliet och ett ANDTS-kompetenscenter med ansvar för framtagning och spridning av metoder för förebyggande arbete.
- Att årliga handlingsplaner kopplade till den nationella ANDTS-strategin tas fram och följs upp.
- Att länsstyrelsernas ANDTS-arbete får större resurser.
- Att ett kompetenslyft om alkoholprevention och alkoholpolitik genomförs för myndigheter som direkt eller indirekt berörs av alkoholfrågor, inte minst Skolverket, Tullverket, Polisen och Socialstyrelsen.
- Att Tillväxtverket får i uppdrag att verka för en mer omfattande alkoholfri innovation inom restaurang, krog och nattklubbsvärlden.

3.4 Vård och behandling av ANDTS-skador måste prioriteras

Ett förebyggande arbete som är prioriterat och resurssatt är det viktigaste verktyget för att minska alkoholkonsumtionen och narkotikaanvändningen. Samtidigt måste det finnas tillgänglig hjälp för de personer som på olika sätt lider av alkohol- och narkotikaskador. Genom tidiga insatser såsom vård, stöd och behandling kan sjukvården säkerställa att både individer, familjer och andra närstående får den hjälp de behöver samtidigt som de också kan vara med och bidra till en mer hälsoinriktad samhällsutveckling.

IOGT-NTO vill:

- Att samhället ska erbjuda en likvärdig och god alkohol- och narkotikabehandling i hela landet. Stöd behöver också erbjudas till familjer och andra närstående.
- Att vård och behandling samordnas mellan kommuner och regioner så att ingen faller mellan stolarna. Detta är särskilt viktigt för personer med samsjuklighet, till exempel med beroende och annan psykiatrisk diagnos.
- Att individperspektivet breddas till ett familjeperspektiv i vården, så att även anhöriga får stöd.
- Att samverkan mellan alla yrkesgrupper och verksamheter som möter barn som far illa förstärks.

- Att information om hur alkohol och narkotika kan påverka fostret innan under och efter graviditeten erbjuds alla medborgare i fertil ålder som planerar att skaffa barn.
- Att vård och stöd erbjuds systematiskt till barn som föds med skador orsakade av alkohol och narkotika samt till deras föräldrar.

